

HARBIY XIZMATCHILARNI JANGOVAR TAYYORGARLIK MASHG‘ULOTLARIDA PSIXOLOGIK CHINIQTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV

Axmedov Nurbaxt Kengesovich

Chirchiq OTQMBYU Taktika kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiy xizmatchilarni amaliy mashg‘ulotlar davomida psixologik chiniqtirish masalasi tahlil qilingan. Jangovar mashqlarning harbiy xizmatchi irodasini takomillashuviga ta’siri haqida amaliy mashqlar taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: harbiy xizmatchi, psixologik tayyorgarlik, zamonaviy urushlar, jangovar harakat, psixologik chiniqtirish, zamonaviy urushlar, davlat mudofaasi.

Mamlakatimiz xavfsizligini ta’minlovchi, yuksak jangovar shaylikka ega armiyani zamonaviy harbiy-texnik ta’minotsiz amalga oshirib bo‘lmaydi. Zamonaviy urushlar talabidan kelib chiqib o‘quv jarayonini tashkil etishga jiddiy e’tibor qaratish lozim [1], deya Prezidentimiz Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Shavkat Mirziyoyev harbiy tayyorgarlikka katta e’tibor qaratdilar. Ta’lim va tarbiya sharoitlarini jangovar faoliyat sharoitlariga yaqinlashtirish jangchini ruhiy tomondan janga tayyorlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Albatda, haqiqiy jangovar vaziyat faqat jangu jadallar vaqtidagina bo‘ladi. O‘quv-jangovar faoliyat jarayonida esa biz jangovar sharoit modelini yoki uning alohida qismlarini yaratamiz va shu orqali shaxsiy tarkib yoki bo‘linmaning psixologik tayyorgarligini ta’minlashimiz mumkin.

Psixologik tayyorgarlik jarayonida jangovar faoliyatni takomillashtirish maqsadida har xil jang, urush vaziyatlarini yaratish lozim.

Yaratilgan sun’iy vaziyatlar o‘zining psixologik tarkibiga ko‘ra jangovar xolatga qanchalik yaqin bo‘lsa, o‘quv-jangovar faoliyat jangovarlikga shunchalik yaqinlashib boradi. Bu narsa shundan dalolat beradiki, o‘quv-jangovar faoliyatni amalga oshirayotgan harbiy xizmatchilardagi motiv, maqsad va harakatlar haqiqiy jangovar vaziyatdagi xuddi shunday psixologik elementlar bilan imkoni boricha ko‘proq o‘xshash bo‘lishi lozim. Tabiiyki, o‘quv-jangovar faoliyat o‘zining emotsional tomonlari bilan ham jangovar faoliyatga o‘xshash bo‘lishi talab etiladi.

Komandirlar harbiy xizmatchilarni oddiy o‘quv-jangovar faoliyatda, jang sharoitini yaratmagan holda egalagan bilimlari, tayyorgarliklari, jang sharoitidagi

havf omillarini qo'llanilmagani birinchi o'rinda ularning motivatsiyasi darajasida farq qiladi. Shundan kelib chiqib jangovar tayyorgarlik jarayonida ruhiy va jismoniy-biologik omillarni asosi o'rganib chiqilgan. Harbiy xizmatchilarning janga ruhiy jihatdan tayyorlashdan avval, ularni ruhiyatini bir qator omillarga tayyorlash zarur. Shu bilan birga harbiy xizmatchi bu omillarni oddiygina qabul qilishi kerak emas, ular ongli tarizda jangovar vazifani bajarishga yaqin sharoitda xissiy-irodaviy barqarorlikni shakllantirishni o'rganishlari kerak.

Bu savollarni muvaffaqiyatli hal etish, ruhiy tayyorgarlikni to'g'ri tashkillashtirilishiga bog'liq.

Jangovar tayyorgarlik xissiy-irodaviy barqarorlikni shakllantirishda o'z-o'zidan ishtirok etadi, chunki jangovar tayyorgarlik mashg'ulotlar jarayonida ruhiy-jismoniy kuch tarangligi, u o'quv mashg'uloti bo'lganda ham ishtiroki ta'minlanadi. Mashg'ulotlar davomida harbiy xizmatchilarning yakka tartibda jismoniy va ruhiy chidamliligini oshirish, jangda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan turli xil qiyinchiliklarga ko'niktirish maqsadida yuqori bosimli vaziyatni o'zida mujassamlashtirgan holda mashg'ulotlar o'tkaziladi [2]. Bundan tashqari professional bilimlar darajasini barqarorligini ta'minlashda quyidagilar maqsad qilib olinadi:

- nostandart vaziyatlarda harakatlanishga ruhiy tayyorgarlikni shakllantirish.
- qulaylikga bog'lanib qolishdan uzoqlashtiruvchi kamsuqumlik, o'ziga jalb qilmaslik, xoxish-istaklardagi miyorini nazorat qiluvchi kabi sifatlarni paydo qilish va mustahkamlash.
- guruh birdamligini shakllantirish.

Sport mashg'ulotlarida karate, dzyudo, boks va boshqa yakkakurash kuch mashqlarini olib borilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shu bilan birga o'quv trevoga, uzoq masofaga qurol-yaroq, maxsus anjomlar bilan yugurish, turli noqulay ov-havo sharoitida bo'linmadan uzoqda kichik guruhda yoki yakka tartibda harakatlanish kabi amaliy mashg'ulotlar yaxshi samaraga ega.

Harbiy xizmatchilar ochlikni yengishni, uzoq vaqt bir joyda tanasini o'zgarmagan holda turish va tabiatda turli hashorat va jonzotlardan ovqat tayyorlashda foydalana olishga o'rgatib boriladi [3]. Harbiy xizmatchilarning ruhiy jihatdan chiniqtirishda xujumga o'tish vaqtidagi qo'l granatasi va avtomatni birgalikda ishlatish mashqi yaxshi yordam beradi. Harbiy xizmatchilarning qiyin vaziyatlarda ruhiy-jismoniy jihatdan chiniqtirishga yordam beruvchi mashqlarni bajarilish tartibini ko'rib o'tamiz:

1-Mashq. Granata bilan xujumga o'tish mashqi. Harbiy xizmatchi o'z pozitsiyasidan bo'linmasi bilan birgalikda xujumga o'tishga tayyorgarlik ko'radi, bo'linma komandiri tomonidan "Granatalar tayyorlansin!" komandasidan so'ng qo'l granatasini tayyorlaydi. "Granata otilsin!" komandasida harbiy xizmatchi granatani uloqtiradi va o'zini oskolkadan himoyalash maqsadida panaga oladi. Granata portlagandan so'ng avtomatidan o'q (paxtovon o'q) yog'dirib, "Olg'a" deganicha oldinga tashlanadi. Mashq bajarish jarayonida harbiy xizmatchida mardlik, jasurlik, erchillik, tezlik, chidamlilik kabi ruhiy xususiyatlar o'zida namoyon etadi.

2-Mashq. Tabiiy va sun'iy suv havzalaridan qurol-yaroq va maxsus anjomlar bilan yashirish xolda suzib o'tish mashqi. Bu juda ham murakkab mashqlardan biri hisoblanib, suvli to'siq joylashgan xudud o'rganiladi, vaziyat o'rganilib kunni qaysi qismida (kun yoki tun)da, qanday ob-havo sharoitida o'tilishiga aniqlik kiritiladi. Jangovar vaziyatlarda suv havzalaridan o'tishda ularning katta va kichikligiga qarab jangovar texnikada yoki mahalliy predmetlardan foydalanilgan holda kechib o'tiladi. Suvdan kechib o'tishda harbiy xizmatchilarga suvga tushib ketish, muzlab qolish, unga biriktirilga qurol-yaroq, maxsus anjomlarni suvga tushirmagan xolda olib o'tish bo'yicha javobgarlik va boshqa havf-xatarlar ruhiyatlariga ta'sir qiladi.

Bunday vaziyatlarda mufaqqiyatli harakatlanishda harbiy xizmatchilarga jangovar tayyorlikdan egallagan bilimlaridan tashqari, chidamlilik, vahimaga berilmaslik, qo'rqmaslik, o'z vaqtida to'g'ri qaror qabul qila olish kabi sifatlarga ega bo'lishlari talab etiladi.

Bu barcha ruhiy tayyorgarlik mashqlari jangovar tayyorgarlik mashg'ulotlari bilan majmuaviy tarzda olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Komandirlar tomonidan jangovar tayyorgarlikdagi mashg'ulotlari rejalashtirilayotganda ruhiy tayrgarlikni shakllantirishga yo'naltirilgan mashqlarga alohida e'tibor qaratilishi, bo'linmani jangovar shayligiga ijobiy ta'sir o'tkazadi. Mashg'ulotlar davomida harbiy xizmatchilarning doimiy ruhiy chiniqtirish, mashqlarini birgalikda o'tkazilish, ularda havfli vaziyatlar o'zlarini yo'qotmagan holda, ongli tarzda harakat qilishiga sabab bo'ladi [4].

Xulosa qilib aytganda, komandir o'z bo'ysunuvchilariga jangovar vaziyatlarda qanday salbiy omillar ta'sir etishini aniqlab olishi va ushbu omillar ustidan ishlashi kerak. Harbiy xizmatchini chidamliligi to'g'risida so'z yuritar ekanmiz, jangovar vaziyatlarda ularning shayligiga salbiy ta'sir etuvchi omillardan biri bo'lgan uyqusizlikni ta'sirini ko'rib chiqamiz. Ushbu jadvalni harbiy psixologlar tomonidan olib borilgan tadqidotlardan foydalanib tuzilgan.

Urush bor ekan, unda dushman bor. Demak dushman bilan to‘qnashuv muqarrar, uni yengish uchun tezda to‘g‘ri qaror chiqarib, harakatlarni amalga oshirish muhim. Urushda oddiy yagona qoida mavjud: *“Agar sen dushmanni o‘ldirmasang, dushman seni o‘ldiradi”*

Hozirgi zamonaviy jangovar harakatlar shaxsiy tarkibda axloqiy-ruhiy va jangovar sifatlarni shakllantirishni talab qiladi. Jangovar harakatlarning shiddatli oqimi, sharoitlarning keskin o‘zgarishlari har bir daqiqa va soniyaning qat’iy hisobini olishini toqazo etadi. Jangovar harakatlarda psixologik tayyorgarlik ishlarini olib borishda ularni mohiyatini anglab, shakl va uslublarini qo‘llashni bilish lozim. Janchilarda yuqori darajadagi ma’naviy-axloqiy, ruhiy, siyosiy sifatlarini shakllantirish ularda Vatanga bo‘lgan muhabbat his tuyg‘ularini uyg‘otishdan iboratdir.

Yuqorida ta’kidlangan jangovar fazilatlar esa harbiy xizmatchilarda puxta tashkil etilgan jangovar tayyorgarlik va tarbiyaviy ishlar bor bo‘linmada sifatli tarbiyalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Prezident Shavkat Mirziyoyevning Xavfsizlik Kengashining kengaytirilgan majlisidagi nutqi. 2018 yili 10 yanvar. – Vatanparvar gazetasi, 2018 yil 14-yanvar.
2. Mirabdullayeva Sh.A. Jangovar vaziyatlarda harbiy xizmatchilar faoliyatining psixologik xususiyatlari. – T.: QK Akademiyasi, 2017. – 80 b.
3. Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya. –T.: Fan, 2004. – 177 b.
4. Тарас А.Е., Сельченко К.В. Психология экстремальных ситуаций. Библиотека практической психологии. – М.: АСТ. – 473 с.